

szellemi komolyságában a Termelési regény minden pontján. Igaz, rokonszenvezik a fiatal számítástechnikussal, az edzővel, s annyi más, olykor csak pillanatra felbukkanó jószándékú emberrel, de felfogásukban nem osztozik. Ezért is tud olyan mélyről érvelni, ezért képes időben és térben tágasan szemlélni mindent, ami velünk kapcsolatos. Velünk, magyarokkal. Ezért állíthatja olyan meggyőzően, hogy az életet nem szabad minden kicsiségre feltenni. Ha csak az a fontos, hogy a programtanulmányt elfogadják, ha csak az, hogy bármi áron, de együttmaradjon a focicsapat, akkor az ember elkerülhetetlenül helyzetének rabja lesz. El kell fogadnia azokat a játékszabályokat, amelyek betartásával célja talán elérhető, de amelyek a cselekvési tér leszűkítésével az életet is elszűrkítik, a személyiséget is lefokozzák. Igazodni a játékszabályokhoz — ennyi marad a teljességből. Eckerman kommentárjaiban az író személyes sorsára, az emberre enged látni. Sok mindenről fecseg ez az Eckerman. Látszólag csupa esetlegesség egymás mellé emelve, egymásra játszva, töredékesen egy véletlenszerű élet alkalmi tényeiként. De mindebből ennek az életnek, minden életnek az ismétелhetetlen gazdagsága marad élményként. Mondhatnám: a tét ölt alakot. A regény vitájának tétje. Közben, egy konkrétan is megítélhető ember példájával érvelhet a *lehet* mellett ebben a vitában.

Ettől lesz világos az is, miért lényeges Esterházy Péter tényyszerű, történetileg okolt ön- és helyzetismerete, műveltsége és tájékozottsága, otthonossága abban, amit nemzeti kultúrájának mondunk. Úgy lehet személyes ügye minden, hogy semmit sem veszít közösségi vonatkozásaiból. Elkerülheti az önkényes értelmezést, elkerülheti az ellenzékiiséget s a kormánypártiságot: minden pontról az egészre lát, s arra, ami összeköt bennünket. S így, ha művében láncreakciószerűen berobbannak és fellobbannak a kérdések, fényüknél nemcsak személyes magunkat, de magyarságunkat és közép-európai voltunkat is bemérhetjük. Olyannak láthatjuk magunkat, és csakis olyannak, amilyenek múltunk felől lettünk, anélkül, hogy elveszítenénk annak tudatát (alighanem pontosabb itt a szó: élményét), hogy milyenek lehetnénk, milyenek kellene lennünk. Fényüknél a magasabb feladatokra látunk.

Kimeríthetetlenül gazdag ez a könyv. Mint ilyen: önismeretünk dokumentuma. Nem csodálkoznék, ha idő múltán Esterházy Péter regényét a magyar próza megújulásának első jeleként értelmeznék. (*Magvető Kiadó, 1979.*)

VARGA LAJOS MÁRTON

Szerelem Velencéig

ÁCS MARGIT: BEAVATÁS

Ha elemi szerkezetéig lebontjuk (az 1941-es születésű) *Ács Margit* első regényét, a világirodalom egyik örök struktúrájához jutunk: a szerelmi háromszöghöz. Két férfitestvér, meg az idősebbik felesége alkotják a praktikus sokoldalú idom sarkpontjait. Az alakzat a rövid ideig, nem egészen három napig (csütörtök 11.31-től vasárnap 05.13-ig) tartó cselekmény során először átrendeződik. Másodjára — a nő metszéspont kihullásával — összeomlik. Köznapibb szavakkal elmesélve a *Beavatás* „sztoriját”, az történik benne, hogy az idősebbik testvérsógort felesége megcsalja a fiatalabbal, majd faképnél hagyja mindkettőjüket, mert életét egyikükkel sem tudja elképzelni.

Bölcséletibb fogalmazásban ennek a háromszögtörténetnek az a teleológiája (egymást tételező impulzusa és kicsengése), hogy a hős(-nő), akiért az egész létrejött, személyes tapasztalás (rádöbbenés-meggyőződés) útján bizonyosságot szerez korábbi tévedéséről. Felméri addigi helyzete tarthatatlanságát, elszakítja magát spontán ki-

alakult, kritikátlanul elfogadott kötöttségeitől. Végül a tapasztalástól perzselten és hegesedetten, de kötetlen szabadságban, bensőleg megújulva, öntudatra lelve vállalja *saját* útját a következő — ismeretlen — állomásig, vagy megállapodásig. Végül *metaforikusan*: a mű azt mutatja be, miként telik meg és csordul ki attól a bizonyos utolsó cseptől a „pohár”.

Téved azonban, aki mindebből arra következtet, hogy a (*Csak víz és levegő* című) novelláskönyve után második művével jelentkező, egyéni hangú író egyenes vonalú, hagyományos lélektani regényt írt, ahol a külső történések katalizátorként hatnak a főszereplőre, és mi ennek a komplex (egyszerre passzív és aktív) hatás-mechanizmusnak működését kísérhetjük folyamatosan figyelemmel.

A műben ugyanis kevés a „pszichológiaiinak” értelmezhető mozzanat. Inkább a cselekmény egy-egy fordulatól számlálhatunk vissza a változások bekövetkeztéig. Addig, amíg a hősnőben észrevétlenül, lappangva egyre jobban felhalmozódnak a cselekvést kirobbantó lelki motívumok. Az elbeszélés szemszöge általában és dominánsan az asszonyé. Ebből azonban az alkotó számára nem következik, hogy kizárólag az ő tudatán átszűrve érzékeljük a mű teredejében játszódó eseményeket.

A szintér: Velence; a mellék- de egyáltalán nem mellékes-szereplők, a „beszélő személyek” száma szintén három. (Érdekes, hogy e három is — egymással igaz, kapcsolatba nem lépő — két férfi és egy nő.) A történet kerete a kilépés a megszokottból, a találkozás az addig merőben ismeretlennel: a nagybetűs külföldi Utazás.

Hogy mennyire szándékosan kerülni akarja Ács Margit a csupán női szemszögű ábrázolást, annak ellenére, hogy a regény kifejezetten a gyógytornász hősnő kedvéért, Lauráért íródott, azt rögtön bizonyítja már a bevezetés. Ez — utalva Velence színpadszerűségére — olyasféle, mint klasszikus drámák elején egy részletesebb szerzői utasítás, amely röviden kitér a szereplők bemutatására. Szerzőnk itt csak harmadszorra említi Laurát, mint „nem értelmiségit a két Fráter fivér mellett”. (Közülük az idősebb, Károly építész, Ambrus viszont kiváló angolságú tolmács.)

Ha elkészítenénk a hősök megszólalási statisztikáját, látnánk, hogy beszélni szinte mindvégig a férfiak beszélnek. Még pontosabban: csak ők jutnak szóhoz szinte a teljes cselekmény során. Laura talonban tartását az író annyira következetesen hajtja végre, hogy lényegében hallgatásra ítéli még a fiatalabbik testvérrel, Ambrussal való szerelmi jelenetében is. Pedig bensejében itt már lezajlik az, „amihez minden előkészület megtörtént”. Laura — Ambrus kvalitásos közreműködésével — megtudja, hogy valójában (a szó fiziológiai értelmében) milyen alapvető jó a szerelem. Precízebben: mit jelent az, mikor a beteljesülés a kielégülés színimájává válik. Emancipálódása, képessége az önálló döntés meghozatalára ezen a (muranói) szerelmes kiránduláson alakul ki benne. Ezután a végkifejletig, a teljes szakítás nyílt közléséig ismét majdnem eltűnik a — hatalmas vitatömbökkel és egy kínos véletlennel (ír ismerősük betegsévével) retardált bonyodalomban. Az utolsó szó és az első, semmitől és senkitől nem befolyásolt elhatározás azonban az övé marad.

Laura háttérben-magáraébredő alakjának, partot omlasztó lassúvíz-figurájának konzekvens kiteljesítése, megépítése a pályakezdő regényíró különleges teljesítménye. Az asszony típusának általánosabb, társadalomkritikai jelentősége is van. Azzal, hogy végül is kitépi magát a két férfi hangsúlyozottan intellektuális természetű és vezérelvű, fogalmi kerekre járó, létföltötti látszatvilágából, bírálatot is gyakorol a jelenkori, kihívóan értelmiségi magatartások és életvitelek fölött. Az elítélés szájbarágástól mentes; a tanulság kimondatlan, bár felfogható.

Az intellektuális „tananyagot” azonban (melyet enyhe iróniával *direkt* túlادagol az író) az olvasónak — a főhősnővel ellentétben — érdemes alaposabban megemésztenie. Jóllehet a két intellektuel attitűdje, örökös megnyilvánulási, definiáló viselkedése (a Laura által tisztességesen képviselt) köznapi tudat számára valóban kibíráhatatlan és túrhetetlen.

Am amit e mindent túlfecsegő és agyondisputáló „szörnyetegek” mondanak, és ahogy konfrontálnak külföldi férfitartnereikkel, az (a maga dialogizált esszéformájában) nem érdektelen. Mert egyfelől ez Laura (megértéssel bemutatott) vegetatív és

szimpla vágyvilágának viszontbírálata. Másrészt megmagyarázza az első pillantásra logikátlanak tetsző epilógust, melynek értelmében az asszony — bár testét-lelkét kiszabadította a „rémes” Fráterek sokáig meg se kérdőjelezett hatalmából — mégis rájuk gondol távozása „hideg, nyirkos” virradatában, a vaporetton, hol: „... *máris elfogja a hiányérzet, édes, fájdalmas hiányérzet a két Fráter után s ettől az érzéstől Laura, míg él, nem szabadul.*”

A gyógytornásznő ekkor érzi meg (s így kerek a művészi igazságszolgáltatás), hogy odahagyott férje és szeretője — kik csak ketten tennék ki azt az egész embert, akivel együtt lehetne élni — minden tisztító tulajdonságuk ellenére tartalmas emberek.

Értékességük semmiképp nem abban manifesztálódik, hogy — kivált a mű elején — fölváltva felmondják a velencei irodalmi útikalauzt. Ebben a részben önmaguk karikatúráiként jelennek meg. De amikor a kedvtelésből utazgató ír fiúval, Harryval találkozunk, szellemi létezésük önmeghatározóvá válik. Nemcsak magukat, hanem a külföldre került, értelmesen gondolkodó, humanus és hazafias gondolat-körökben egyaránt *honos*, szellemiségüknek létfontosságot tulajdonító magyar értelmiségi harmincéveseket *képviselek*, akik kikerülhetetlen „két tűz közötti” helyzetük miatt keservesen determináltak.

Fokozati különbség mégis van a fivérek között. A nehézkes Károly tiszteletreméltó, szilárd karakterről tanúskodó (hon)polgári nézeteit a lusta Ambrus ugyan jól érti, sőt (tolmácsként) árnyalatosabban közvetíti a két idegen fiúnak, de nem teszi magáévá. Mint ahogy a Laurával való (mesterfokon művelt) szerelmi együttlét után is kívülálló marad, javíthatatlan egoista, ki teljes szívvel már semmit se tud vállalni, mert minden pillanatban kész a „lelépésre”, az odébbállásra. Súlyosabb szóval gyakorlati dezertortípus: a szökés a sportja.

A merőben egyedi problémákat meglepően kis terjedelemben sikerült összehoznia a nagy kérdésekkel Ács Margitnak. A regényt alkotó jelenetek adagolása, a történetet előremozdító egymásraépítése jól eltervezettnek és teherbírónak mutatja a kecsesre konstruált szerkezetet. A választott struktúrát azonban (könyörtelenül) túlrakotta intellektuális mondanivalóval. Ez első regénynél művészileg bocsánatos bűn. Inkább dicséri az írói vállalkozókedvet és bátorságot, mint megkérdőjelezi a zsúfoló nagyralátást. Az elmélkedő-összekötő részek túlsúlya mégis nyomasztó, mert *elfedi* Ács Margit kitűnő megfigyeléseit. Nem engedi eléggé érvényre jutni egyik fontos képességét, azt, hogy (ha engedélyezi magának) már egy-egy félmondattal finoman, sőt jelképesen tud szemléletes lenni.

A csaknem másfél évtizedes szépirodalmi-lektori tapasztalatokkal rendelkező, példás gondtal dolgozó író nő következő művészi lépése nagyjából kiszámítható. Amit novelláiban biztonsággal kamatoztat: megérezkítő tehetségét regényeibe is érdemes átmentenie. Tág kitekintésre, széles horizont rajzolására késztető hajlamát továbbra sem feledve (és nem feladva) ismét és ismét meg kellene azzal próbálkoznia, hogy tartósabb harmóniába egyesítsen és rendezzen — minden kényszerítés nélkül — történet és reflexiót, elméletet és világnézetet, tanulságot és empiriát.

Alakjai karakteresek, viselkedésük hiteles, mozgásuknak elegendő teret ad a regényszerkesztői fegyelem. Könnyen elképzelhető (s el is várható) hát, hogy az író most már fölös túlbiztosítás nélkül sarkig tárja írószobája ajtaját, és tudatos vakmerőséggel beengedi magához a — művekben átélhetővé lényegülő — *tömény* életet. (*Szépirodalmi, 1979.*)

ISZLAI ZOLTÁN